

LITERATUUR
MUSEUM

[literatuurmuseum.nl / verhalen / hermans](https://literatuurmuseum.nl/verhalen/hermans)

LESPAKKET

Een 'ikkertje'

OPDRACHTEN BIJ
HET VERHAAL OVER
WILLEM FREDERIK HERMANS

Een 'ikkertje'

'Als ik nog eens een roman schrijf (er bestaan vage plannen) denk ik dat ik er maar een zogeheten 'ikkertje' van maak, dat is verreweg het eenvoudigste.'

– Hermans aan Frida Balk-Smit Duyzentkunst

In de zomer van 1958, als Willem Frederik Hermans net het manuscript van *De donkere kamer van Damokles* heeft afgerond, zinspeelt hij op het schrijven van een nieuwe roman. Hij schrijft erover in een brief aan hoogleraar Nederlandse taalkunde Frida Balk-Smit Duyzentkunst.

Die volgende roman werd *Nooit meer slapen* en het boek werd inderdaad een 'ikkertje'. Met die term verwijst Hermans naar het perspectief dat de roman gekregen heeft. Het perspectief of vertelstandpunt is het gezichtspunt van waaruit de gebeurtenissen in een verhaal verteld worden.

In de proza-analyse worden drie verteltypen onderscheiden: de personale verteller, de ik-verteller en de auctoriale verteller. Bij de personale verteller worden de gebeurtenissen beschreven vanuit het perspectief van een van de personages in de hij- of zij-vorm. Bij de ik-verteller wordt het verhaal verteld vanuit een personage in de ik-vorm. De auctoriale (of alwetende) verteller staat boven het verhaal; hij kent de afloop van de gebeurtenissen en kan commentaar leveren op de belevenissen, gevoelens en gedachten van meerdere personages. Binnen een verhaal kan het perspectief wisselen.

Meer informatie over de verschillende vertelinstanties vind je bijvoorbeeld in het [Algemeen letterkundig lexicon](#) of in het *Basisboek Literatuur* (Joosten, C., Peppelenbos, C. & Temme, B. (2015). *Basisboek Literatuur* (4e druk). Groningen: Uitgeverij kleine Uil.)

Nooit meer slapen is een roman met een belevend ik, een ik-verteller die vertelt over de gebeurtenissen terwijl ze zich afspelen. Zie als voorbeeld een kort citaat uit het eerste hoofdstuk:

Ik klop aan. In de kamer roept iemand een woord dat ik niet versta. Ik open de deur, met gesloten, maar mummelende mond repeterend wat ik zeggen moet.

(*Nooit meer slapen*, hoofdstuk 1)

Dit citaat illustreert meteen een effect van het perspectief van een belevend ik: als lezer ben je beperkt tot de blik van deze verteller: als hij iets niet verstaat, versta je dat als lezer ook niet.

Opdracht 1

1 Geef twee voorbeelden uit *Nooit meer slapen* waaruit blijkt dat je informatie beperkt is doordat je alleen beschikt over de kennis van Alfred.

2 Als lezer van *Nooit meer slapen* ken je alleen de gedachten en gevoelens van Alfred en niet die van de andere personages in deze roman. Hoe speelt dit perspectief volgens jou een rol in het verhaal?

3 Het perspectief van de ik-verteller in *Nooit meer slapen* zou een onbetrouwbaar vertelperspectief kunnen zijn. Als lezer ben je geneigd te vertrouwen op de verteller. Bij een onbetrouwbaar vertelperspectief ontdek je echter dat bepaalde zaken in het verhaal niet kloppen. De verteller spiegelt je een vertekend beeld van de romanwerkelijkheid voor.

Kun je een gebeurtenis in *Nooit meer slapen* noemen die volgens jou een aanwijzing bevat voor een onbetrouwbaar vertelperspectief? Met andere woorden: kun je een fragment in het verhaal aanwijzen waarin je als lezer door Alfred op het verkeerde been wordt gezet.

4 Een belangrijke deel van het verhaal in *Nooit meer slapen* speelt zich af in Alfreds hoofd. Bij de verfilming van het boek levert dit een probleem op, omdat de camera vooral gebeurtenissen registreert. Hoe zou je in een verfilming toch inzicht kunnen krijgen in de gedachtewereld van Alfred?

Opdracht 2

In *Nooit meer slapen* weet je niet wat de andere romanpersonages dan Alfred denken. Op één punt in het verhaal is dat anders. Bij het lichaam van Arne vindt Alfred tussen Arnes bezittingen ook zijn aantekenboek. In de aantekeningen ziet Alfred af en toe zijn eigen naam vermeld staan, maar omdat de notities in het Noors zijn begrijpt hij ze niet. Later, in de bus onderweg naar Alta, ontmoet Alfred een meisje. Hij laat haar de tekst vertalen. Het meisje, Inger-Marie, vertaalt:

– Alfred is de verkeerde richting ingeslagen. Ik dacht eerst dat hij een grapje maakte. Na een kwartier was hij nog niet terug. Ik heb hem de hele middag lopen zoeken. Ten slotte teruggegaan naar het kloofdal. Zal hier op hem blijven wachten.

(...)

– Alfred nog steeds niet terug. Zal toch hier blijven, desnoods een week. Ik heb wel gemerkt dat het terrein, waaraan hij niet gewend is, hem moeilijkheden verschaft. Bewonder zijn doorzettingsvermogen. Klaagt nooit, hoewel een paar keer lelijk gevallen. En dan houd ik hem 's nachts nog uit zijn slaap door dat afschuwelijke snurken van mij. Een ander zou al lang gezegd hebben ik heb er genoeg van.

(Nooit meer slapen, hoofdstuk 42)

1

In dit fragment krijg je voor het eerst in het verhaal een beeld van hoe Arne naar Alfred kijkt. Omschrijf in je eigen woorden hoe Arne tegen Alfred aankijkt.

2

Komt het beeld dat Arne heeft van Alfred overeen met hoe Alfred denkt dat Arne naar hem kijkt? Waarom wel/niet?

3

Het fragment uit *Nooit meer slapen* hieronder beschrijft het moment in de expeditie waarop Alfred een andere richting inslaat dan Arne. Herschrijf het fragment vanuit een ander perspectief. Beschrijf de gebeurtenissen vanuit het perspectief van de auctoriale verteller, waarbij je aandacht besteedt aan de gedachten van zowel Arne als Alfred. Gebruik de informatie uit Arnes aantekenboek om het perspectief van Arne aan te vullen.

Daarna haal ik mijn kaarten uit de kaartentas, ook doorweekt. Ik spreid ze uit op de warme grond en bestudeer de route die wij zullen moeten nemen.

Het gebied waar wij nu gekomen zijn, is op een eigenaardige manier heuvelachtig, hobbelig zou eigenlijk een beter woord zijn. Een duinlandschap dat nagemaakt is in karig begroeide hopen zand, leem en stenen. Tien kilometer naar het zuidwesten ligt het meer dat wij uitgekozen hebben om ons kamp op te slaan. Op de kaart lijkt het of je er, niet door belangrijke obstakels gehinderd, bijna in een rechte lijn naartoe kunt lopen.

Ik pak mijn kompas en bepaal vast in welke richting het zuidwesten ligt.

Arne kijkt op zijn eigen kaart en staat op.

– Daarheen!

Hij wijst in een richting loodrecht op de richting die ik zojuist bepaald heb.

– Ach kom nou! Daar!

Ik wijs op mijn beurt. Op de linkerhand houd ik mijn kompas horizontaal. Geen twijfel mogelijk, ik wijs de goede richting aan.

Arne zet een gezicht alsof hij zijn lachen niet bedwingen kan en trekt aan het rafelige touwtje zijn padvinderskompasje van plastic uit zijn borstzakje. Hij steekt het naar mij uit of hij een chocoladereep presenteerde, maar ik weiger erop te kijken. Ik buk, laad mijn rugzak op en begin te lopen, het kompas nog steeds opengeslagen op mijn linkerhand. Ik kan mij niet vergissen! Arne zal mij wel achternakomen als het tot hem doordringt dat hij het bij het verkeerde eind heeft.

(Nooit meer slapen, hoofdstuk 34)

4

Wat voor gevolgen heeft het wisselen naar het perspectief van de auctoriale verteller volgens jou in dit fragment?

